

Małgorzata Jazdzewska, mgr
Uniwersytet Zielonogórski, studia doktoranckie

<https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2017.106>

Aktywność społeczna Polaków

Abstrakt

Istnieje wyraźny związek pomiędzy niską aktywnością obywatelską mieszkańców województwa lubuskiego a ich niskim kapitałem społecznym i znacznym wykluczeniem, głównie z powodu bezrobocia i powiązanego z nim ubóstwa. Istotnym źródłem finansowania zadań związanych z pomocą społeczną w zakresie działań na rzecz włączenia społecznego osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wykluczonych, zwiększenia stopy zatrudnienia, polepszenia jakości miejsc pracy a także poprawy integracji na rynku pracy są środki z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Przeprowadzone badania wpływu EFS na skuteczność działań podejmowanych w ramach systemu integracji społecznej w Województwie Lubuskim pokazują duże znaczenie społecznych form wsparcia. W artykule wymienia się dwie z nich a mianowicie aktywizację przez Centra Integracji Społecznej oraz mobilności ponadnarodowe, które cechują się wysokim wskaźnikiem usamodzielnienia ekonomicznego i społecznego. Minusem tych obu form jest wysoki koszt aktywizacji przypadający na jedną osobę. Rodzi się pytanie czy przy tak dużych nakładach finansowych strategia aktywizacji społecznej przyniesie pożądane zmiany, czy wyznacza społeczeństwo obywatelskie, czy raczej jest pozytywistycznym mitem lub ograniczeniem indywidualizmu? Celem artykułu jest ukazanie zależności pomiędzy aktywnością mieszkańców województwa lubuskiego a kapitałem społecznym oraz zagadnień związanych z wykluczeniem społecznym. Ponadto zaprezentowanie działań podejmowanych w ramach systemu integracji społecznej.

Słowa kluczowe: wykluczenie społeczne, integracja społeczna, włączenie społeczne, bezrobocie, Centra Integracji Społecznej, mobilność ponadnarodowa, strategia aktywizacji społecznej.

Social activity of Poles

Abstract

There is a clear link between the low level of active citizenship of Lubuskie Voivodship inhabitants and their low social capital and considerable exclusion, mainly due to unemployment and related poverty. The main sources of funding from the European Union Structural Funds are dedicated for increasing employment rates, improving the quality of

jobs and improving labor market integration. The research conducted on the impact of the ESF on the effectiveness of activities undertaken within the social inclusion system in the Lubuskie Voivodship show the importance of social support forms. The article mentions two of them, namely activation by Centers for Social Inclusion and transnational mobility, which are characterized by a high index of economic and social emancipation. The disadvantage of these two forms is the high cost of activation per person. The question arises whether, with such a large financial investment, the strategy of social activation will bring about the desired change, does it designate civil society, or rather is a positivist myth or a restriction of individualism? The aim of the article is to show the relationship between the activity of inhabitants of Lubuskie Voivodship and social capital and issues related to social exclusion. In addition, presenting the activities undertaken under the social inclusion system.

Keywords: social exclusion, social inclusion, unemployment, Centers for Social Inclusion, transnational mobility, social activation strategy.

JEL CODE: D02, D63, D71, E22.

Niska aktywność społeczna Polaków

Aktywność społeczna Polek i Polaków utrzymuje się od kilku lat na podobnym poziomie: aktywna jest około jedna trzecia społeczeństwa, przy czym w „formalny” wolontariat zaangażowanych było w 2013 roku 18% (nieco więcej niż w latach poprzednich), a w działania na rzecz osób spoza kręgu rodziny i znajomych lub na rzecz okolicy 27% badanych (podobnie jak w latach poprzednich) (Adamiak 2014, s. 7). Dostępne raporty podają kilka przyczyn niskiej aktywności Polaków, między innymi: brak czasu, wiedzy, pomysłu czy wiary w skuteczność działania. Część osób wyżej od aktywności społecznej stawia troskę o rozwiązywanie własnych problemów lub nie chce przyjmować na siebie zbyt dużych zobowiązań. Owe „własne problemy” zostały opisane w Diagnostyce Społecznej 2013 (Kotowska 2014), w której dokonano pomiaru kapitału ludzkiego Polaków w oparciu o następujące wskaźniki:

1. Wykształcenie mierzone liczbą lat nauki.
2. Kompetencje cywilizacyjne; przyjęto, że przejawiają się one poprzez: korzystanie z Internetu i znajomość języka angielskiego.
3. Uczestnictwo w kształceniu ustawicznym i doksztalcaniu; pomiaru dokonano na podstawie odpowiedzi na dwa pytania. Pierwsze dotyczy podnoszenie kwalifikacji zawodowych lub

innych umiejętności w ciągu ostatnich 2 lat, drugie zdobycie w ciągu ostatniego roku nowych kwalifikacji lub umiejętności z myślą o możliwości lepszych zarobków.

4. Zdrowie; mierzone oceną zadowolenia ze stanu zdrowia.

Wnioski z diagnozy są następujące. Kobiety posiadają mniejszy kapitał społeczny niż mężczyźni, osoby starsze ustępują pod tym względem niż młodszym, osoby z małych miejscowości – tym z większych. Biorąc od uwagę związek z rynkiem pracy, deficyty kapitału społecznego posiadają renciści i emeryci, w dalszej kolejności bezrobotni i osoby bierne zawodowo. Pod względem jakości życia, biorąc pod uwagę takie wskaźniki jak: kapitał społeczny, dobrostan psychiczny, fizyczny, społeczny, materialny, poziom cywilizacyjny, stres życiowy i patologie województwo lubuskie zajęło 15 miejsce w kraju (Diagnoza społeczna...).

Na podstawie projektu *Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020* wiemy, że wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w 2011 roku osiągnął wartości najwyższe w następujących województwach: lubelskim (40,6%), lubuskim (37,1%) i świętokrzyskim (34,3%) (MPiPS 2014, s. 7).

Ubóstwo jest także problemem pozaekonomicznym, powodującym deficyt w takich sferach życia jak: poziom wykształcenia, warunki mieszkaniowe, potrzeby kulturowe a przede wszystkim – interesująca nas – aktywność społeczna. Dlatego jednym z celów Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego jest promocja włączenia zawodowego i społecznego, polityka zmierzająca do zapewnienia spójności społecznej realizowana poprzez budowę efektywnych instrumentów przeciwdziałania powstawaniu i zwalczania dotychczasowych oraz nowych form wykluczenia społecznego. W Strategii wymienia się nowe rodzaje wykluczenia społecznego: cyfrowe, energetyczne, ze względu na stan zdrowia, edukacyjne oraz dziedziczenie ubóstwa. W przypadku województwa lubuskiego szczególnie istotne jest podjęcie działań zmierzających do zwiększenia aktywizacji zawodowej mieszkańców (Strategia rozwoju... 2012).

Na podstawie przedstawionej analizy, możemy dostrzec związek pomiędzy niską aktywnością obywatelską mieszkańców województwa lubuskiego, a ich niskim kapitałem społecznym i znacznym wykluczeniem, głównie z powodu bezrobocia i powiązanego z nim ubóstwa.

Skuteczne narzędzia aktywnej integracji

Środki z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, w ramach Osi VII "Równowaga społeczna" są istotnym źródłem finansowania zadań związanych z pomocą społeczną w zakresie działań na rzecz włączenia społecznego osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz już wykluczonych, zwiększenia stopy zatrudnienia, polepszenia jakości miejsc pracy a także poprawy integracji na rynku pracy.

W badaniu ewaluacyjnym *Wpływ EFS na skuteczność działań podejmowanych w ramach systemu integracji społecznej w Województwie Lubuskim*, dokonano oceny wsparcia udzielonego dotychczas w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze pomocy i integracji społecznej m.in. dla klientów instytucji pomocy społecznej (Wpływ EFS... 2013). Na podstawie zebranych danych możemy stwierdzić, że najbardziej skuteczne okazały się właśnie społeczne formy wsparcia. Dzięki wykorzystaniu funduszy EFS opracowano kilka skutecznych metod aktywizacji i włączenia społecznego. W mojej pracy omówię kilka z nich, wybór podyktowany był stopniem efektywności: cechuje je mianowicie wysoka efektywność potwierdzona badaniami ewaluacyjnymi, nie tylko w Polsce, ale również w Europie. Do istotnych metod aktywizacji społecznej należą: działanie Centrów Integracji Społecznej oraz mobilności ponadnarodowe.

Centra Integracji Społecznej

Podstawy prawne działalności Centrów Integracji Społecznej (CIS) stanowi *Ustawa o zatrudnieniu socjalnym*. Centra mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego, ale także przez organizacje pozarządowe. Celem działania CIS-ów jest połączenie procesu integracji zawodowej osób bezrobotnych z procesem ich integracji społecznej. W związku z tym powstaje blok reintegracyjny złożony z wymienionych wyżej dwu komponentów (Dz.U. 2016, poz. 1828.).

Beneficjentami CIS-u mogą zostać osoby, które pozostają bez pracy przez okres minimum 12 miesięcy oraz nie mają prawa do zasiłku dla bezrobotnych. Są to więc osoby sytuujące się na marginesie życia społecznego, nie potrafiące wykonać odpowiednich „czynności życiowych”, aby na rynek pracy wrócić. Przyczyny marginalizacji potencjalnych uczestników CIS-Ów są różnorodne. Można jednak powiedzieć, że wpływają na ich sytuację: uzależnienie, czasami bezdomność, długotrwałe bezrobocie, problemy środowiskowe, rodzinne; problemy zdrowotne, a także niskie wykształcenie, brak kwalifikacji zawodowych oraz niepełnosprawność umysłowa lub fizyczna. CIS-y obejmują opieką również osoby, które

popadły w konflikt z prawem w tym byłych więźniów. W myśl noweli ustawy wsparciem objęci mogą być też pacjenci w trakcie leczenia uzależnień.

Przywracanie na rynek pracy oraz do uczestnictwa w „normalnym” życiu polega – przede wszystkim – na kształceniu umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych, tak jak to czynią osoby niewykluczone. W tym ważną rolę pełni nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych; nauka planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem. Możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą; uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi okazuje się kluczowe w budowaniu u beneficjentów poczucia „normalności” i wpływa znacząco na ich samoocenę. To z kolei wzmacnia proces reintegracji determinując proces podwyższania poziomu motywacji uczestników.

Przyjmowanie uczestników do CIS odbywać się może poprzez skierowanie przez PUP lub OPS, a także z własnej inicjatywy beneficjenta. Pierwszym etapem staje się analiza potrzeb przyszłego uczestnika, oparta również o wywiad środowiskowy realizowany przez pracowników OPS. Następnie przygotowuje się indywidualną ścieżkę reintegracji społeczno-zawodowej. Uruchomiony w ten sposób proces podlega stałemu monitorowaniu. Niezbędne jest tu zaangażowanie pracownika socjalnego i psychologa.

Po to, aby stworzyć jak najlepsze możliwości reintegracji społecznej i zawodowej, potrzeba wypracowania całego zespołu czynników. Reintegracja społeczna oparta jest na pewnej strukturze warsztatów, terapii, szkoleń, w których beneficjenci CIS uczestniczą jeden dzień w tygodniu, w wymiarze 6-8 godzin. Zajęcia grupowe indywidualne z pracownikiem socjalnym, psychologiem, terapeutą i specjalistami reprezentującymi różne obszary życia społecznego np.: prawnikami, lekarzami, dietetykami, specjalistami od uzależnień itp.

Znacznie szerszej organizacji wymaga realizacja ścieżki reintegracji zawodowej. Jest to bowiem rodzaj stażu pracy odbywanego przez osobę, która nie posiada odpowiednich kwalifikacji, nie potrafi pracować w sposób intensywny i zorganizowany. CIS-y mają do wyboru: albo realizować „praktykę” poprzez zatrudnienie socjalne w CIS-ie i wykonywanie zleceń zewnętrznych, albo kierowanie na „praktykę” u przedsiębiorcy. W obu przypadkach „oferuje się” pracę beneficjenta, którą trzeba jednak w odpowiedni sposób zainteresować przedsiębiorcę. Korzyści dla potencjalnego pracodawcy są wymierne: zatrudnienie socjalne uczestnika CIS nie obciąża pracodawcy: pracownik otrzymuje świadczenie reintegracyjne z funduszu pracy; urząd pracy pokrywa też część składek ZUS, część zaś z nich pochodzi

z funduszu OPS. CIS pokrywa koszty badań lekarskich, szkolenia BHP, często zaopatrza w środki czystości, ubrania ochronne, a nawet narzędzia pracy. Uczestnicy pracują 4 dni w tygodniu w wymiarze od 6 do 8 godzin. Jest to niewątpliwie mikrostruktura społeczna z jednej strony zawierająca czynnik zachęty dla pracodawcy, a jednocześnie stwarzająca miejsce pracy dla uczestnika. Praktykę wspierają zajęcia z doradcą zawodowym oraz opieka /nadzór instruktora stanowiska pracy.

Uczestnicy otrzymują również zwrot kosztów dojazdu, zwrot kosztów opieki nad dziećmi, codzienny ciepły posiłek. Jednak regulamin CIS stawia również im pewne ograniczenia, których umiejętne stosowanie daje efekty „wychowawcze”. Obecność w stanie trzeźwym „w pracy” i „na zajęciach” jest obowiązkowa, a odstępstwo od tej zasady skutkuje zmniejszeniem w danym miesiącu zasiłku reintegracyjnego lub całkowitą jego utratą. Uczestnik może być również skierowany na różne formy terapii uzależnień lub na leczenie.

Przedstawiony opis działania CIS ma na celu ukazanie tego społecznego przedsięwzięcia jako swoistej mikrostruktury, w której działaniu skupiają się różne elementy lokalnego życia społecznego, różne lokalne struktury od samorządowych (Ośrodki Pomocy Społecznej, Powiatowe Urzędy Pracy, jednostki samorządu terytorialnego) poprzez regionalny biznes (zakłady pracy, przedsiębiorstwa), aż do sfery organizacji pozarządowych. Możemy wskazać na wiele mocnych strony metody aktywizacji poprzez uczestnictwo w CIS. Jest nim - wysoki wskaźnik usamodzielnia ekonomicznego - 35% w roku 2014 średnio w skali kraju, a także i wysoki wskaźnik zatrudnienia u pracodawcy -78,50% (Trzeciecki 2015). W obszarze życia społecznego mikroregionów CIS-y spełniają rolę integrującą podmioty reprezentujące trzy podstawowe sektory: samorządowy, pozarządowy i biznesowy. Są też istotne słabe strony metody aktywizacji poprzez CIS: Nie jest to przedsięwzięcie przynoszące szybkie rezultaty finansowe., stanowi obciążenie dla budżetu państwa albowiem roczny koszt utrzymania CIS-u waha się od 100tys. do 500 tys. złotych. CISy nie mają szans na utrzymać się bez dotacji i rzadko wypracowują realny zysk ekonomiczny (Koral 2008). Barrierami w funkcjonowaniu CIS-ów jest niski poziom wiedzy o możliwości stosowania tej metody i jej uwarunkowaniach prawnych oraz brak profesjonalnej kadry do pracy.

Aktywizacja poprzez mobilności ponadnarodowe

W Niemczech opracowano wiele metod aktywizacji społeczno-zawodowej tworząc przy tym dobrze funkcjonujący system wsparcia dla wykluczonych grup społecznych, szczególnie dla młodzieży i emigrantów. W 2000 roku sfinalizowano koncepcje pod nazwą IDA. Dotyczy ona aktywizacji społeczno-zawodowej młodych ludzi z grupy NEET czyli osób,

które nie przejawiają aktywności zarówno zawodowej, jak i na polu kształcenia. To osoby podlegające szczególnie wysokiemu ryzyku wykluczenia społecznego, często pozostające poza układem instytucji pozwalających na nabywanie bądź aktualizację niezbędnych na rynku pracy kwalifikacji i umiejętności, a także kompetencji społecznych i obywatelskich. W tej sytuacji aby zapobiec trwałemu wykluczeniu społecznemu tych osób najważniejsze jest, aby czas przebywania bez pracy lub innej formy aktywności był jak najkrótszy.

Przeciwdziałanie zjawisku NEET jest zatem jednym z istotnych wyzwań dla systemu edukacji i rynku pracy w Polsce. Wstępne wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych w krajach OECD, przedstawione w strategii *Better Skills, Better Jobs, Better Lives* wyraźnie wskazują, że w przypadku osób młodych, które pozostają obszary edukacji lub w są zatrudnione, wraz z wiekiem następuje przyrost kompetencji, gromadzonych w wyniku formalnego bądź pozaformalnego i nieformalnego (na przykład w miejscu pracy) procesu uczenia się. Tymczasem w przypadku osób z grupy NEET, wraz z wiekiem następuje regresja posiadanych kompetencji (OECD 2012).

W woj. lubuskim realizowano dwa projekty wykorzystujące tę metodę, czyli wzmocnienie kompetencji zawodowych i kluczowych osób młodych z wykorzystaniem programów mobilności ponadnarodowej. W ramach działań projektowych osoby młode z woj. lubuskiego zagrożone wykluczeniem społecznym realizowały swój indywidualny plan działania – rozwoju, obejmujący doskonalenie kompetencji w zdiagnozowanych obszarach. Było to na przykład przygotowanie językowe, psychologiczne i kulturowe. Zdobyły w ten sposób doświadczenie niezbędne do podjęcia zatrudnienia podczas dwumiesięcznego pobytu u partnera ponadnarodowego. W okresie swoistego stażu u pracodawcy zagranicznego rozwijane były również kompetencje miękkie oraz społeczne, jak: samodzielność, współpraca w grupie, komunikacja, umiejętność organizacji pracy, planowanie dnia i czasu wolnego, planowanie budżetu. Wpłynęło to na wzrost poczucia własnej wartości i pewności siebie – cech niezbędnych do odnalezienia się na rynku pracy i pokonywania przeciwności. W ramach praktyk każda grupa realizowała tzw. przedsięwzięcie, cel społeczny. Wykonanie pracy na rzecz instytucji tj. szkoła, przedszkole, hospicjum itp. Co istotne wybór sposobu realizacji tej części zadania pozostawiono inwencji uczestników.

Na podstawie wywiadów z osobami realizującymi wymieniony projekt można określić słabe i mocne strony przedsięwzięcia¹. Na dużą wartość wychowawczą metody mobilności wskazuje fakt, że 2 miesiącach praktyk zagranicznych gotowość do podjęcia pracy wykazało

¹ Wywiad osobisty z koordynatorami projektu IDA i MASZ, przeprowadzony w grudniu 2015 roku.

80% uczestników. Natomiast Wskaźnik zatrudnieniowy uzyskany w realizowanych projektach, badany w okresie do 3 miesięcy po zakończeniu udziału w projekcie wyniósł 40%. Wzrosła znacznie aktywność społeczna osób uczestniczących w mobilnościach, a mianowicie 50% osób zawiązało kontakty z instytucjami społecznymi w celu włączenia się do pracy.

Stwierdzono również słabe strony metody mobilności. Stanowią je przede wszystkim wysokie koszty aktywizacji przekraczające kwotę 30 tys. złotych na osobę. Nie może umknąć uwadze krytycznego obserwatora również koniecznością zatrudnienia wysoko wykwalifikowanej, dodajmy kosztownej kadry, w związku z wysokim ryzykiem przebywania osoby z grupy NEET za granicą okazało się, że stosowanie metody ograniczone jest do grup najbardziej zmotywowanych. Realizatorzy projektu podjęli ogromny wysiłek, aby zrekrutować uczestników, a następnie utrzymać odpowiedni poziom motywacji do kontynuowania procesu reintegracji. Należy też stwierdzić że w województwie lubuskim brakuje kadry odpowiedniej do udziału w takim przedsięwzięciu,

Strategia aktywizacji społecznej

Czy strategia aktywizacji społecznej to pozytywistyczny mit, ograniczenie indywidualizmu, wyznacznik społeczeństwa obywatelskiego?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy poddać analizie jego części składowe. Co to jest strategia aktywizacji społecznej? Słowo strategia pochodzi ze starożytnej Grecji. Strategia oznacza sztukę dowodzenia. Strategia to inaczej koncepcja działania, która ma na celu rozwiązanie problemów. Strategia aktywizacji społecznej jest to więc koncepcja działania, której celem jest zaktywizowanie społeczne pewnej grupy osób. Pytanie można więc zadać inaczej, czy tworzenie planów działania w celu zaktywizowania społeczeństwa to mit pozytywistyczny? Kontynuując analizę należy zapytać – co to znaczy mit?

Mit to przenośne – bezpodstawne, fałszywe mniemanie o kimś lub o czymś, historia o jakiejś postaci, fakcie, wydarzeniu z dodatkowymi, wymyślonymi szczegółami.

Jak należy zrozumieć określenie „Pozytywistyczny mit”? Encyklopedia wyjaśnia, że podstawowa teza pozytywizmu głosi, że jedynie prawdziwą wiedzą jest wiedza naukowa, która może być zdobyta tylko dzięki pozytywnej weryfikacji teorii za pomocą empirycznej metody naukowej. W Polsce oddziaływanie tego nurtu myśli przejawiało się początkowo głównie w literaturze, która w kraju pod zaborami nie tylko przeciwstawiała się literackiemu romantyzmowi, głosząc wiarę w postęp i zdobycze nauki, ale także postulowała

kulturalną i gospodarczą odbudowę przez pracę u podstaw (<https://pl.wikipedia.org/wiki/Pozytywizm>). Czyli słowa zawarte w pytaniu „Pozytywistyczny mit” sugerują, że mniemanie polskiego pozytywizmu, iż praca organiczna i praca u podstaw będą gwarantem rekonstrukcji społeczeństwa i podtrzymania polskiej tożsamości, powolną, ale skuteczną drogą do niepodległości było bezpodstawne i fałszywe. I dalej, czy strategia aktywizacji społecznej, czyli planowanie działań zmierzających do zaktywizowania społeczeństwa jest z założenia bezpodstawne i fałszywe, czyli bezcelowe?

W *Strategii rozwoju województwa lubuskiego* (2012), która jest najważniejszym dokumentem lubuskiego samorządu, określającym kierunki rozwoju regionalnego, wskazującym obszary szczególnej interwencji oraz łączącym w sobie diagnozę stanu regionu, stojące przed nim wyzwania rozwojowe i aspiracje mieszkańców, sytuuje się tzw. Cel 4.3 Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej: „Kluczowe we współczesnym świecie znaczenie „małych ojczyzn”, z poczuciem wspólnej tożsamości, tradycyjnych więzi i podzielanych wartości, zostanie pogłębione i uzupełnione o zdolność mieszkańców do partnerskiego współdziałania na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego. W tym kontekście szczególnie istotne będzie udzielanie wsparcia zorganizowanym formom aktywności obywatelskiej, a także zwiększenie poziomu zaufania społecznego do instytucji regionalnych. Wspierany będzie rozwój kapitału kulturowego i kreatywnego, który odgrywa coraz bardziej znaczącą rolę w gospodarce opartej na wiedzy i warunkuje innowacyjność, stanowiącą kluczowy mechanizm zmiany i rozwoju. Dla rozwoju organizacji obywatelskich bardzo duże znaczenie będzie miało większe zaangażowanie się instytucji publicznych. Włączenie do udziału w procesie rozwoju regionu organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, reprezentantów różnorodnych, często nieformalnych grup społecznych, przyczyni się do trwałego budowania tożsamości regionalnej, która z racji uwarunkowań historycznych nie jest tak silna, jak w większości innych polskich województw. Równie ważne dla budowania kapitału społecznego będzie pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców. Kształtowanie i wzmacnianie tożsamości regionalnej i propagowanie szeroko pojętego dorobku regionu będzie wymagało, oprócz stworzenia odpowiednich warunków materialnych i organizacyjnych, także wykorzystania szczególnie wybitnych postaci związanych z województwem lubuskim”.

Z cytowanego omówienia wynika kilka konkluzji. Po pierwsze, że kluczowym mechanizmem zmiany i rozwoju jest rozwój kapitału kulturowego i kreatywnego. Po drugie,

iż budowanie tożsamości regionalnej, która w Lubuskiem nie jest dość silna, i zsynchronizowanej z nią zdolności mieszkańców do współdziałania, odbędzie się przez włączenie do udziału w procesie rozwoju organizacji obywatelskich. Wobec powyższego nie widzę kontynuacji założeń pozytywizmu w odniesieniu do pracy od podstaw, gdzie zakładano edukację i oświecenie warstw niższych poprzez aktywność klas wyższych. Dziś mówimy o aktywności społeczeństwa, jego partycypacji w życiu publicznym i społecznym, rozwoju zorganizowanych form aktywności obywatelskiej. Zakładając nawet istnienie klas społecznych, nie rozróżniamy ich w odniesieniu do wspomnianej aktywności, każda osoba ma możliwość działania w tym zakresie.

Można stwierdzić pewną zgodność prezentowanej treści dokumentu z założeniami pozytywizmu w aspekcie pracy organicznej - gdzie społeczeństwo traktowane jest jako jeden organizm - i można się tu dopatrzyć analogii do pojęcia kapitału społecznego. „Kapitał społeczny wiąże się z uznaniem relacji międzyludzkich za potencjalne źródło użytecznych zasobów, które mogą być wykorzystywane przez jednostki lub grupy jako środki służące realizacji różnorodnych celów. Zainteresowanie socjologów tym zagadnieniem wiąże się przede wszystkim z poszukiwaniem przez nich czynników umożliwiających i ułatwiających działania ukierunkowane na rozwiązywanie wspólnych problemów grup społecznych, społeczności lokalnych i całych społeczeństw (...). Stosunki społeczne i sieci powiązań między jednostkami mogą być traktowane jako zasób, dzięki któremu można osiągnąć określone korzyści” (Kwiatkowski 2015).

Powstaje jednak pytanie kolejne, czy taka koncepcja jest mitem? Czy strategia aktywizacji społecznej to ograniczenie indywidualizmu? Czy planowanie działań aktywizacyjnych w celu rozwiązania wspólnych problemów ograniczy indywidualizm?

Według D. Bazuń i M. Kwiatkowskiego (2015) można wyróżnić następujące odmiany kapitału społecznego:

1. Wiążący kapitał społeczny - silne więzi łączące członków małych grup społecznych (głównie rodzina, przyjaciele, kliki, małe grupy).
2. Pomostowy kapitał społeczny (więzi pomiędzy osobami należącymi do różnych grup).
3. Łączący kapitał społeczny (więzi pomiędzy osobami należącymi do grup różnych szczebli drabiny społecznej).

Wyróżnione odmiany pełnią różne funkcje, ale w każdej z nich podkreśla się element związku indywidualnych osób, które mogą się rozwijać bazując na wytworzonych przez

powiązania wartościach. Wniosujemy z powyższego, że strategia aktywizacji nie ogranicza indywidualizmu.

Czy strategia aktywizacji społecznej to wyznacznik społeczeństwa obywatelskiego? Społeczeństwo obywatelskie – społeczeństwo charakteryzujące się aktywnością i zdolnością do samoorganizacji oraz określania i osiągania wyznaczonych celów bez impulsu ze strony władzy państwowej. Społeczeństwo obywatelskie potrafi działać niezależnie od instytucji państwowych. Niezależność nie musi oznaczać rywalizacji społeczeństwa z władzą, która występuje zazwyczaj w państwach, w których ustrój polityczny jest sprzeczny z wolą większości obywateli. Podstawową cechą społeczeństwa obywatelskiego jest świadomość jego członków potrzeb wspólnoty oraz dążenie do ich zaspokajania, czyli zainteresowanie sprawami społeczeństwa (społeczności) oraz poczucie odpowiedzialności za jego dobro ([https:// pl.wikipedia.org/wiki/Społeczeństwo_obywatelskie](https://pl.wikipedia.org/wiki/Społeczeństwo_obywatelskie)).

Analizy wykonane na użytek wielorakich strategii rozwoju pokazują, że powraca zainteresowanie inicjatywami społecznymi, działaniami zbiorowymi lub instytucjami, które łączą cele społeczne z funkcjami ekonomicznymi i/lub politycznymi (takimi jak organizacje samorządu gospodarczego, przedsięwzięcia ekonomii społecznej, samorządy lokalne). Zakłada się zwiększenie udziału organizacji obywatelskich w życiu politycznym i ekonomicznym. Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubuskim na lata 2013-2020 (Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej 2013) zakłada rozwój organizacji obywatelskich i ich upowszechnienie oraz wzmocnienie ekonomiczne, wskazuje na konieczność wsparcia inicjatyw lokalnych w oparciu o rozwój ekonomii społecznej. Istniejące w lubuskim podmioty ekonomii społecznej to samoistne, oddolne inicjatywy, działające niezależnie od instytucji państwowych rozwiązujące problemy swoich środowisk lokalnych. Czy można jednoznacznie odpowiedzieć, że strategia aktywizacji społecznej to wyznacznik społeczeństwa obywatelskiego i nie ogranicza indywidualizmu ale czy jest mitem przypominającym ten pozytywistyczny? Czas pokaże.

Podsumowanie

Prowadzone badania wykazują, że aktywność obywatelska Polaków związana jest ściśle z posiadanym kapitałem społecznym i poziomem włączenia społecznego.

Planując działania prowadzące do wzrostu aktywności obywatelskiej społeczeństwa, uwzględniać należy więc proces aktywizacji kompleksowej a w sposób szczególny

w województwie lubuskim przerwanie transmisji bezrobocia i związanego z nim ubóstwa. Wysoka efektywność wymienionych metod aktywizacji czyli powstawanie Centrów Integracji Społecznej i wykorzystywanie mobilności ponadnarodowej może być wskazówką do ukierunkowania procesu włączenia społecznego w szerokim kontekście z wykorzystaniem możliwości finansowych jakie daje Europejski Fundusz Społeczny. Wykorzystanie lokalnego potencjału oraz środków unijnych jest dla lubuskiego dużą szansą odejścia od koncepcji pozytywistycznych mitów.

Bibliografia:

Adamiak P. (2014), *Zaangażowanie społeczne Polek i Polaków. Wolontariat, filantropia, 1% i wizerunek organizacji pozarządowych. Raport z badania 2013*, Warszawa.

Bazuń D., Kwiatkowski M. (2015), *Lubuskie sieci inkluzji*, Warszawa.

Diagnoza społeczna województwa lubuskiego, w: *Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2014-2020*, <http://lsps.org.pl/wp-content/uploads/2014/04/Strategia-Polityki-Spo%C5%82ecznej-Wojew%C3%B3dztwa-Lubuskiego.pdf>, (dostęp: 26.01.2016).

http://www.bip.lubuskie.pl/system/obj/14608_SRWL_2020_z_zalacznikami_1.pdf, (dostęp: 26.01.2016).

https://pl.wikipedia.org/wiki/Społeczeństwo_obywatelskie, (dostęp: 26.01.2016).

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Pozytywizm>, (dostęp: 26.01.2016).

Koral J. (2008), *Centra integracji społecznej*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.

Kotowska I. (red.) (2014), *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny*, Warszawa.

Kwiatkowski M. (2005), *Kapitał społeczny*, w: *Encyklopedia socjologii*, Suplement, Warszawa.

MPiPS (2014), *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020*, file:///C:/Users/User/Downloads/KPPUiWS_1707_na_RM_.pdf, (dostęp: 26.01.2016)

OECD (2012), *Better Skills, Better Jobs, Better Lives: a Strategic Approach to Skills Policies*, Paris, http://www.oecd-ilibrary.org/education/better-skills-better-jobs-better-lives_9789264177338-en, (dostęp: 26.01.2016)

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (2013), *Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubuskim na lata 2013-2020*.

Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2020 (2012), http://lubuskie.pl/uploads/pliki/strategia/Strategia_Rozwoju_Wojewodztwa_Lubuskiego_2020.pdf, (dostęp: 26.01.2016).

Trzeciecki A. (2015), *Dorobek instytucji reintegracji społecznej i zawodowej w Polsce w latach 2005-2015*, Zielona Góra.

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, Dz.U. 2016, poz. 1828.

Wpływ EFS na skuteczność działań podejmowanych w ramach systemu integracji społecznej w województwie lubuskim (2013), Departament EFS, Zielona Góra.